

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ
KÖMƏK İCTİMAİ BİRLİYİ

TARİXİ YERLƏR VƏ ABİDƏLƏR IV BEYNƏLXALQ ŞUŞA SİMPOZİUMU

ŞUŞA ŞƏHƏRİ, 22 NOYABR 2022-Cİ İL

HISTORICAL PLACES AND MONUMENTS IV INTERNATIONAL SHUSHA SYMPOSIUM

SHUSHA CITY, 22 NOVEMBER 2022

کتابخانه و موزه ملی جمهوری آذربایجان

TARİXİ YERLƏR VƏ ABİDƏLƏR

IV BEYNƏLXALQ ŞUŞA SİMPOZİUMU

Şuşa şəhəri, 22 noyabr 2022-ci il

HISTORICAL PLACES AND MONUMENTS

IV INTERNATIONAL SHUSHA SYMPOSIUM

Shusha City, 22 November 2022

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ
KÖMƏK İCTİMAİ BİRLİYİ

TARİXİ YERLƏR VƏ ABİDƏLƏR

IV Beynəlxalq Şuşa Simpoziumunun

MATERİALLARI

2022-ci il Şuşa ilinə həsr olunur

Şuşa şəhəri, 22 noyabr 2022-ci il

Hazırlayanlar:

Prof.Dr. **Qafar CƏBİYEV**

Dr. **Fariz XƏLİLLİ**

Dr. **Nəzmin CƏFƏROVA**

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ
KÖMƏK İCTİMAİ BİRLİYİ

HISTORICAL PLACES AND MONUMENTS

IV International Shusha Symposium

PROCEEDINGS

Dedicated to the Shusha/2022 year

Shusha City, 22 November 2022

Editors:

Prof.Dr. **Gafar JABIYEV**

Dr. **Fariz KHALILLI**

Dr. **Nazmin JAFAROVA**

Kitabın məzmunu "Miras" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin cavabdehliyindədir, bu baxımdan kitabın məzmunu Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin mövqeyini əks etdirmir.

Kitab Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyə yardımı ilə hazırlanmışdır.

TARİXİ YERLƏR VƏ ABİDƏLƏR

IV Beynəlxalq Şuşa Simpoziumunun materialları (22 noyabr 2022-ci il – Şuşa şəhəri)

(Hazırlayanlar: Qafar CƏBİYEV, Fariz XƏLİLLİ, Nəzmin CƏFƏROVA).

Bakı: "AFPoliqrAF", 2022,– 324 səh.

22 noyabr 2022-ci ildə Şuşa şəhərində Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyə yardımı və "Miras" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə **2022-ci il "Şuşa İli"**nə həsr edilən **Tarixi Yerlər və Abidələr** Dördüncü Beynəlxalq Şuşa Simpoziumu keçirilib. Simpoziumda çıxış edən alim və tədqiqatçıların məqalələri bu kitabda toplanıb və nəşr edilib.

Tərcümələr: Gülşən HÜSEYNOVA və Aytən BAĞIROVA

Dizayner: Fatimə ƏLİƏSGƏRLİ

Fotoqraf: Anar HƏBİBOV

ISBN: 978-9952-8412-4-4

QRUÇAY MƏDƏNİYYƏTİ VƏ ONUN YAYILMA AREALI

Dr. **Yaqub MƏMMƏDOV**

AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu

Açar sözlər: Daş dövrü, “Quruçay mədəniyyəti”, Azıx mağarası, Qaraca düşərgəsi.

1960-cı ildə AMEA “Paleolit arxeoloji ekspedisiyası” tərəfindən Qarabağ bölgəsində aparılan arxeoloji kəşfiyyat işləri zamanı Füzuli şəhərindən 16 km məsafədə, Azıx və Salakətin kəndləri arasında Azıx paleolit mağarası qeydə alınmışdır. Burada 1974–1982-ci illərdə (1974–1976, 1980–1982) yeni müəyyən olunmuş dörd yeni təbəqədə (VII, VIII, IX və X təbəqələr) aparılan arxeoloji qazıntılar (32 m²) zamanı 4,5 metr qalınlıqda mədəni təbəqədə çay daşı mədəniyyəti (Olduvan) artefaktları aşkar olunmuşdur.

M.M.Hüseynov Azıxda məskunlaşmanın ilk mərhələsini 1,2 milyon il əvvələ, alt layın 4 təbəqəsini isə 700-1,2 milyon il əvvələ aid etmişdir.

Mağara yaşının onun mədəniyyət nümunələri ilə müqayisəsi qeyd etməyə imkan verir ki, insanların yalnız çay aşağı endikdən sonra mağaraya daxil olmaq imkanı yarananmış və mağara məskunlaşma üçün əlverişli olduğdan sonra burada məskunlaşmışdılar. VII–IX təbəqələrdə aşkar olunmuş alətlərin işlənmə texnikasının lazımı qədər inkişaf etmiş səviyyədə olması və əksəriyyətinin hazır şəkildə tapılması burada yaşayan insanların mağaradan istifadə etməyə başlamazdan bir necə yüz min il əvvəl Quruçay vadisində məskunlaşmalarını göstərir.

S.S.Vəliyev, B.D.Ələsgərov, E.N.Tağiyeva stratigrafik prinsiplərə-geoloji və gemorfoloji faktlar əsasında X təbəqənin və Quruçayın 180–200 metr terrasının 2,48 milyon ildən (Matuyamanın başlanğıcı) 1,8 milyon il (ağcağilin sonu) aralığında formalaşdığı qənaətinə gəlmişdilər. Onlar hesab edirlər ki, artıq 2.1–1,9 milyon il əvvəl ibtidai insanlar Azıx mağarasında məskunlaşmışdılar.

Azıx mağarasının Üst Abşeron dövrünə aid olunan VII–X təbəqələrindən iki yüzdən artıq material aşkar olunmuşdur. Əldə olunan daş məmulatının tərkibi, texniki əsası Olduvanın birinci lay materiallarından, Dmanisi tapıntı yerindən olan alətlərdən texniki və xam mal materiallarına görə fərqlidir. Belə ki, Olduvan və Koobi Forada qabarıq nəzərə çarpan çopper, çopping, sferoid, çoxüzlü nüvələr, dırnaqvari alətləri Azıx alət tərkibindən fərqlənir, xüsusilə VIII-X təbəqələrdən olan artefaktlar, Olduvanın I layındakı texniki kompleksdən daha bəsit, amorf və arxaik təsir bağışlayır. Bu regionda yayılan ibtidai insanların düşükləri mühitə uyğun yaşayış tərzini keçirməyə başladığında ilkin texniki kökdən fərqli yeni təbii şəraitə müvafiq texnoloji prinsiplərə yiyələnmələrindən irəli gələ bilər.

VII–X təbəqələrin istər işlənmiş, istərsə də işlənməmiş daşları rəng, tərkib və səth örtüyünün vəziyyətinə görə onlardan yuxarıdakı təbəqələrdən (erkən Aşel dövrünə VI təbəqə) və “klassik” Olduvandan lokal fərqlərinə görə başqa arxeoloji mədəniyyətə aid olması fikri irəli sürülmüş və “Quruçay arxeoloji mədəniyyəti” adlandırılmışdır. Elmi ictimaiyyətə ilk dəfə 1979-cu ildə Tbilisidə keçirilən Sovet-Fransa elmi seminarında təqdim olunmuşdur. Bu təbəqələrdə aşkar olunan daş məmulatları texniki və tipoloji xüsusiyyətlərinə görə eyni üsulla hazırlanmışdır.

Yeni mədəniyyəti adlandırmağa əsas verən dəlillərdən biri M.M.Hüseynovun “qıqantolit” adlandırdığı çəkisi 4–4,5 kq ağırlığında “iki əllə tutulan çopper qıqantolit” lər olmuşdur. Ümimilikdə mağaranın VIII təbəqəsində 3 belə alət aşkar olunmuşdur. Lakin onun bir sıra opponentləri hesab edirdilər ki, yalnız bir neçə çopperin və yalnız bir məskəndə aşkar olunması, ayrıca bir mədəniyyət ayırmağa əsas vermir. Belə ki, 1985-ci ildə Bakıda keçirilmiş konfransda, üç fərqli mövqe müəyyən olunmuşdur: birinci qrup hesab edirdi ki, bütün tapıntılar artefaktdır. Bu fikir M.M.Hüseynov və İ.İ.Korobkov tərəfindən dəstəklənmişdir. Hazırda bu mövqe Ə.Q.Cəfərov, M.M.Mansurov və A.A.Zeynalov tərəfindən də dəstəklənir. Bu mövqe 2010-cu ildə Azıx mağarasının 50 illiyinə həsr olunan beynəlxalq konfransda da təsdiq olunmuşdur. İkinci qrupa görə bu materiallar tamamilə təbiidir. Bu fikir Q.P.Qriqoryev tərəfindən irəli sürülmüşdür və hazırda V.B.Doroniçev

tərəfindən dəstəklənir. Üçüncü qrup hesab edirdi ki, bu daşlardan bəziləri alət ola bilər. Onların sırasında V.P.Lyubin, V.A.Ranov, V.N.Qladilin və digərləri olmuşdur.

2012-2022 -ci illərdə ildə AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutunun Paleolit arxeoloji ekspediyasının A.Ə.Zeynalovun rəhbərlik etdiyi Gəncə–Qazax dəstəsi, Mingəçevir su anbarının cənub sahilində, Bozdağın ətəyində, dəniz səviyəsindən 90 m hündürlüyündə (40° 47' 956 şimal enində və 47° 03' 165 şərq uzunluğunda) yerləşən Qaraca tapıntı yerində apardığı tədqiqatlar zamanı, Abşeron yataqlarında, yəni yaşı 1 milyon və ondan artıq olan təbəqələrdə iri iki dəstəli (tərəfli) çopper (təxminən 4 kq ağırlığında) tapılması Azərbaycan paleolitşünaslığında ilk dəfədir. Bu vaxta qədər Azərbaycanın ərazisində yeganə ən qədim paleolit düşərgəsi Azıx idi. Bu isə qədim insanların bu ərazidə Abşeron dövründə təkcə mağaralarda yox, eyni zamanda mağaralardan kənarında yaşadıklarını göstərir. Azıx mağarasından kənarında, Qaraca paleolit düşərgəsində Quruçay mədəniyyətinə aid daş alətin tapılması yeni mədəniyyətin elmi dövriyyəyə salınmasının düzgün və əsaslı olduğunu göstərdi. Ümumilikdə, Mingəçevir su anbarının ətrafından bu zamana kimi 8 ədəd copper-qiçantolit aşkar olunub.

Qeyd etmək lazımdır ki, Mərkəzi Dağstanda (Aynikab 1, Muxkay 1, Muxkay 2, Muxkay 2a və Qeqalaşur 3) aparılmış tədqiqatlar zamanı anoloji copper-qiçantolitlər aşkar olunmuşdur ki, bu da mədəniyyətin yayılma arealı və onların yaradıcılarının miqrasiyası, məskunlaşması haqqında dolğun biliklər əldə etməyə imkan vermişdir.

Beləliklə, 2,8 milyon il əvvəl Şərqi və Cənubi Afrikada meydana gəlmiş erkən Homo növləri, Qafqazdan keçməklə Çinə və Yavaya qədər yayılmışdır. Cənubi Qafqazda bunu təsdiq edən ilk nümunə “Quruçay mədəniyyəti” hesab olunur. M.M. Hüseyinov tərəfindən elmi dövriyyəyə daxil edilən termin, bəzi mütəxəssislər tərəfindən qəbul olunmasa da, son illərdə A.Ə. Zeynalovun rəhbərliyi ilə Qaraca məskənində aparılan və eləcə də Şimali Qafqazda aparılmış tədqiqatlar bu mədəniyyətin yayılma arealını göstərdi. Bu Qafqazda 2,1 – 1,2 milyon il əvvəl erkən homonun yayılmasının birinci istiqaməti idi.

İÇİNDƏKİLƏR – CONTENT – СОДЕРЖАНИЕ

ÖN SÖZ	5
PREFACE	6
LAYİHƏ HAQQINDA.....	7
ABOUT PROJECT.....	10
ŞUŞA ƏHALİSİNİN ETNİK TARİXİNƏ BAXIŞ \ OVERVIEW OF THE ETHNIC HISTORY OF SHUSHA CITY POPULATION Abbas SEYİDOV, Pirağa İSMAYILZADƏ, Leyla RÜSTƏMOVA.....	13
ŞUŞADA MUZEYLƏRİN YARANMASI TARİXİNDƏN \ FROM THE CREATION HISTORY OF THE MUSEUMS IN SHUSHA Şikar QASIMOV	17
ŞUŞADAN KEÇƏN KİNOLENT \ CINEMATOGRAPHY THROUGH SHUSHA Aişə VAHİDOVA.....	24
ŞUŞALI YAZARLARIN TƏDQİQATÇISI PROFESSOR KAMRAN MƏMMƏDOV \ SHUSHA AS AN IMPORTANT CULTURAL AND LITERARY AREA IN KAMRAN MAMMADOV'S WORKS Aybəniz RƏHİMOVA.....	28
AZƏRBAYCAN MƏDƏNİ-MAARİF İRSİNİN ŞUŞAYA XAS NÜMUNƏSİ, İSLAHATÇILIQ ÖNCÜSÜ BAXIMINDAN ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLU \ AHMAD BEY AGHAOĞHLU AS AN EXAMPLE OF AZERBAIJANI CULTURAL AND EDUCATIONAL HERITAGE IN SHUSHA AND A PIONEER OF REFORM Aygün XƏLİLQIZI.....	32
ŞUŞA MƏTBƏƏSİ \ SHUSHA PRINTING HOUSE Aytən SƏLİMOVA, Suadə HACIYEVA	37
ŞUŞA MƏDƏNİ İRSİNİN GƏNC NƏSLİN VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBİYƏSİNDƏ ROLU \ THE ROLE OF SHUSHA CULTURAL HERITAGE IN THE PATRIOTIC NURTURE OF YOUNG GENERATION Lalə MƏMMƏDOVA, Elnurə QASIMOVA, Aytən YUSİFKƏNAN	41
ŞUŞANIN MƏHƏLLƏLƏRİNİN VƏ ETNONİMLƏRİNİN TARİXİ \ HISTORY OF QUARTERS AND ETHNONYMS OF SHUSHA Elnurə RZAYEVA	44
SHUSHA THE CULTURAL CAPITAL OF AZERBAIJAN AS SKETCHED BY RUSSIAN ARTISTS OF THE 19TH CENTURY \ AZERBAIJAN'IN KÜLTÜR BAŞKENTİ ŞUŞA 19. YÜZYIL RUS SANATÇILARININ ÇİZİMLERİNDE Gunay GAFAROVA.....	49
"KARABAGH"; IN THE OLD MANUSCRIPT DOCUMENTS AND SOURCES \ "QARABAĞ"; QƏDİM ƏLYAZMA SƏNƏDLƏRİNDƏ VƏ MƏNBƏLƏRİNDƏ Hossein KHOSHBATENI	55
ŞUŞA MƏDƏNİ İRSİNİN LAYİQLİ DAŞIYICISI NATƏVAN VƏ ÖZBƏK ŞAİRƏSİ NODİRA BEGİM (MÜQAYİSƏLİ ARAŞDIRMA) \ NATEVAN, THE WORTHY BEARER OF SHUSHA'S CULTURAL HERITAGE AND UZBEK POETESS NODIRA BEGİM (COMPARATIVE RESEARCH) Könül HACIYEVA.....	62
ŞUŞANIN İCTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA GÖVHƏR AĞA CAVANŞİR \ GOVHAR AGHA JAVANSHIR IN THE SOCIAL AND CULTURAL LIFE OF SHUSHA Lütviyyə ƏSGƏRZADƏ	68
ŞUŞALI ŞAİR MÜCTEHİD-ZÂDE MEHEMMED AĞA VE ESERLERİNDE ŞUŞA ŞEHRİ \ POET OF SHUSHA MÜCTEHIDZADE MEHEMMED AGA AND ITS WORKS CITY OF SHUSHA Metin HAKVERDİOĞLU	76

EZİZE CEFERZADE'NİN SEFERNAMELERİNDE KARABAĞ VE ŞUŞA'NIN TARİHİ ÂBİDELERİNİN KORUNMASI MESELESİ \ THE ISSUE OF THE CONSERVATION OF HISTORICAL MONUMENTS OF KARABAKH AND SUSHIA IN AZIZA JAFARZADE'S SEFERNAMES Parvana BAYRAM	85
ŞUŞA CƏNUBİ QAFQAZIN HƏRBİ-STRATEJİ VƏ TARİXİ MƏDƏNİYYƏT MƏRKƏZİDİR \ SHUSHA IS A MILITARY-STRATEGIC AND HISTORICAL CULTURAL CENTER OF SOUTH CAUCASUS Pərviz CƏFƏROV	93
XAN QIZI NATƏVANIN "GÜL DƏFTƏRİ" ALBOMUNDA ŞUŞANIN TARİXİ ABİDƏLƏRİ \ HISTORICAL MONUMENTS OF SHUSHA IN NATAVAN'S (THE DAUGHTER OF KHAN) ALBUM "FLOWER NOTEBOOK" Rübabə ŞİRİNOVA	96
QARABAĞ REĞIONUNUN MƏDƏNİ TURİZM POTENSIALI \ CULTURAL TOURISM POTENTIAL OF KARABAKH REGION Səbinə BABAYEVA	102
ŞUŞANIN BÖYÜK MAARİFÇİSİ MİR MÖHSÜN NƏVVAB \ THE GREAT ENLIGHTENER OF SHUSHA MIR MOHSUN NAVVAB Sabirə BAYRAMOVA	108
XVIII-XX ƏSRLƏRDƏ ŞUŞA ŞƏHƏRİNİN ƏHALİSİ \ POPULATION OF SHUSHA CITY IN 18 th AND 19 th CENTURIES Sara ƏHMƏDOVA	112
MEHMANDAROVLAR SOYUNUN NÜMAYƏNDƏLƏRİ VƏ ONLARIN ŞUŞA MÜLKƏRİ \ REPRESENTATIVES OF THE MEHMANDAROV FAMILY AND THEIR PROPERTIES IN SHUSHA Sərxan CARÇI	115
ŞUŞANIN BULAQLARI \ SPRINGS OF SHUSHA Tahirə ƏLİYEVA	121
HEYDƏR ƏLİYEVİN ŞUŞA ŞƏHƏRİNİN MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİNİN QORUNMASINDA ROLU \ THE ROLE OF HEYDAR ALIYEV IN PROTECTING THE NATIONAL AND SPIRITUAL VALUES OF THE CITY OF SHUSHA Vahidə HƏSƏNOVA	127
ŞUŞA TARİXİNİN TƏDQIQINDƏ YENİ SƏHİFƏLƏR \ NEW PAGES IN THE STUDY OF THE HISTORY OF SHUSHA Vəfa MAHMUDOVA	132
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ŞUŞANIN MƏDƏNİ İRSİNİN MÜHAFİZƏSİ \ HEYDAR ALIYEV AND PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE OF SHUSHA Xanımğa İSMAYİLOVA	139
ХРИСТИАНСКИЕ ХРАМЫ ГОРОДА ШУША \ ŞUŞANIN XRİSTIAN MƏBƏDLƏRİ \ CHRISTIAN TEMPLES OF THE CITY OF SHUSHA Aytən SƏLİMOVA	142
КРЕАТИВНЫЕ ИНДУСТРИИ В ВОЗРОЖДЕНИИ РЕМЕСЛ И ТУРИЗМА В ШУШЕ \ ŞUŞADA SƏNƏTKARLIĞIN VƏ TURİZMİN DİRÇƏLMƏSİNDƏ YARADICI SƏNAYELƏR \ CREATIVE INDUSTRIES IN THE REVIVAL OF CRAFTS AND TOURISM IN SHUSHA Mirteymur MƏMMƏDOV, Aytən SƏLİMOVA	149
PƏNAH ƏLİ XANIN FƏALİYYƏTİ İRAN TARİXÇİLƏRİNİN DƏYƏRLƏNDİRMƏLƏRİNDƏ \ ACTIVITIES OF PANAH ALI KHAN IN THE ASSESSMENTS OF IRANIAN HISTORIANS Eynulla MƏDƏTLİ	154
ŞUŞA CÜMƏ MƏSCİDİ \ SHUSHA JUMA MOSQUE Cəfər QİYASİ	158
ŞUŞANIN YERLİ HƏYAT TƏRZLƏRİ \ RURAL LIFESTYLES OF SHUSHA Mələhət BABAYEVA	165

НАСКАЛЬНЫЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ МАЛОГО КAVKAZA \ KİÇİK QAFQAZIN QAYAÜSTÜ İNCƏSƏNƏTİ \ ROCK ART OF LESSER CAUCASUS Mələhət FƏRƏCOVA	170
ŞUŞA ŞƏHƏRİ TARİXİ MUZEYİNİN YARADILMASI PERSPEKTİVLƏRİ \ PROSPECTS FOR CREATING A MUSEUM OF THE HISTORY OF SHUSHA Nəzmin CƏFƏROVA	180
TİFLİS-ŞUŞA YOLUNUN SEMANTİKASI \ SEMANTICS OF TBILISI-SHUSHA ROAD Pərvanə İSAYEVA.....	185
QAFQAZIN MUSİQİ KONSERVATORİYASI OLAN ŞUŞAMIZ \ SHUSHA - MUSICAL CONSERVATORY OF THE CAUCASUS Pərvanə MƏMMƏDLİ	192
XURŞİDBANU NATƏVAN VƏ ŞUŞA MÜHİTİ \ KHURSHIDBANU NATAVAN AND SHUSHA ENVIRONMENT Raqub KƏRİMOV, Yeganə AĞAMALIYEVA, Gülçöhrə SALEHZADƏ.....	198
QARABAĞ XANLIĞININ KARTLI-KAXETİYA ÇARLIĞI İLƏ ƏLAQƏLƏRİNDƏ ŞUŞA ŞƏHƏRİNİN SİYASİ, GEOSTRATEJİ VƏ İQTİSADİ ƏHƏMİYYƏTİ \ THE POLITICAL, GEOSTRATEGIC AND ECONOMIC IMPORTANCE OF THE CITY OF SHUSHA IN THE RELATIONS OF THE KARABAKH KHANATE WITH THE KARTLI-KAKHETI KINGDOM Rəşad İBRAHİMOV	204
ШУША И КУМЫКИЯ: СВЯЗЬ ВРЕМЁН \ ŞUŞA VƏ KUMİKİYA: ZAMAN BAĞLARI \ SHUSHA AND KUMYKIA: CONNECTION BETWEEN TIMES Pуганият МУСАЕВА	207
İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ ƏRAZİLƏRDƏ MUZEYLƏRİN YENİDƏN QURULMASI VƏ YENİ DÖVRDƏ ÖYRƏNİLMƏSİ PROBLEMİ (ŞUŞA MUZEYLƏRİNİN ƏSASINDA) \ THE PROBLEM OF RECONSTRUCTION OF MUSEUMS IN LIBERATED TERRITORIES AND LEARNING IN THE NEW ERA (ON THE BASIS OF SHUSHA MUSEUMS) Sahibə ƏLƏKBƏROVA	211
AZƏRBAYCAN PUBLİSİTİKASINDA ŞUŞANIN YERİ (1900-1918-ci illər) \ THE PLACE OF SHUSHA CITY IN AZERBAIJANI PUBLICISM (1900-1918) Səba NAMAZOVA.....	216
ŞUŞA FATEHİ ŞƏHİD KAPİTAN SAMİR MİKAYILLIYA MƏXSUS MATERİALLAR \ MATERIALS BELONGING TO CONQUEROR OF SHUSHA CAPTAIN SAMIR MIKAYILLI Şəfa MÖVSÜMOV	223
ŞUŞANIN MƏDƏNİ İRSİNİN İCTİMAİLƏŞDİRİLMƏSİ \ SOCIALIZATION OF SHUSHA CULTURAL HERITAGE Təhminə ƏLİYEVA	228
ƏSKƏRAN MÜDAFİƏ SİSTEMİ \ ESKARAN DEFENSE SYSTEM Cəfər QIYASI, Uğur QIYASI	231
QARABAĞIN İLK TARİXÇİSİ MİRZƏ ADİGÖZƏL BƏY VƏ RƏHİMLİ TÜRƏLƏR KOMPLEKSİ \ THE FIRST HISTORIAN OF KARABAKH MIRZA ADIGOZAL BEY AND THE COMPLEX OF THE TOMBS IN RAHIMLI Faiq NƏSİBOV.....	237
BÜLBÜLÜN ŞUŞADAKI EV-MUZEYİNİN TARİXİ VƏ İŞĞALDAN SONRAKİ VƏZİYYƏTİ \ THE HISTORY OF THE BULBUL HOUSE MUSEUM IN SHUSHA AND ITS CONDITION AFTER THE OCCUPATION Fərqanə CABBAROVA	243
ŞUŞANIN TARİXİ-MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ ƏDƏBİ NÜMUNƏLƏRDƏ \ HISTORICAL-ARCHITECTURAL MONUMENTS OF SHUSHA IN LITERARY EXAMPLES Gülınar Əqıq CƏFƏRZADƏ	246

LAÇIN BÖLGƏSİNİN İLK ORTA ƏSR ABİDƏLƏRİNİN TARİXİ-ARXEOLoji TƏDQIQINƏ DAİR \	
SOME EARLY MEDIEVAL RELIGIOUS MONUMENTS OF LACHIN REGION	
Cavid BAĞIRZADƏ	251
İLYAS ƏFƏNDİYEVİN "GERİYƏ BAXMA, QOCA" ROMANINDA ŞUŞANIN TARİXİ YERLƏRİ VƏ MƏDƏNİ İRS ABİDƏLƏRİ \	
HISTORICAL PLACES AND CULTURAL HERITAGE MONUMENTS OF SHUSHA IN THE NOVEL	
"DON'T LOOK BACK, OLD MAN" BY ILYAS EFENDIYEV	
Şəhla MƏCİDOVA	256
AZƏRBAYCANIN MƏDƏNİYYƏT PAYTAXTI ŞUŞA VƏ KÜLDƏN DİRİLƏN ABİDƏLƏR \	
SHUSHA, THE CULTURAL CAPITAL OF AZERBAIJAN AND MONUMENTS RESURRECTED FROM ASH	
Sevinc AYAQZIZI /HEYDƏROVA/	261
PƏNAHƏLİ XAN XANƏDANINA MƏNSUB QADINLARIN SOSIAL-MƏDƏNİ FƏALİYYƏTLƏRİ \	
WOMEN'S SOCIAL-CULTURAL ACTIVITIES BELONGING TO DYNASTY OF PANAHALI KHAN	
Tahirə MƏMMƏD	264
YOUTH IN CONSERVATION OF CULTURAL HERITAGE - YOCOCU APS	
Andrea MACCHIA	270
ИСТОРИЯ И ПРОБЛЕМЫ КАРАБАХА В НАУЧНЫХ ТРУДАХ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА \	
MİLLİ AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİNİN ELMİ ƏSƏRLƏRİNDƏ QARABAĞIN TARİXİ VƏ PROBLEMLƏRİ \	
THE HISTORY AND PROBLEMS OF KARABAKH IN THE SCIENTIFIC WORKS OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE	
HISTORY OF AZERBAIJAN	
Əlfira MƏLİKOVA-QURBANOVA	273
ŞUŞA TARİXİNİN SAXTALAŞDIRILMIŞ SƏHİFƏLƏRİNƏ DAİR \ ON THE FALSIFIED PAGES OF THE HISTORY OF SHUSHA	
Güntəkin NƏCƏFLİ	280
ŞUŞALI MİRZƏ XOSROV ŞAİQİN YARADICILIĞI HAQQINDA QISA MƏLUMAT \	
BRIEF INFORMATION ABOUT SHUSHALI MİRZA KHOSROV SHAIG'S CREATIVITY	
Xoşqədəm MİRZƏYƏVA	288
HƏYATINI XALÇA SƏNƏTİNƏ HƏSR EDƏN ŞUŞALI SƏNƏTKAR VƏ ALİM LƏTİF KƏRİMOV \	
LATIF KARİMOV - THE ARTIST AND SCIENTIST, BORN IN SHUSHA AND DEDICATED HIS LIFE TO CARPET-MAKING ART	
Kubra ALİYƏVA	293
QARABAĞIN QƏDİM MƏİŞƏT TƏRZİ VƏ ONUN BƏDİİ ƏDƏBİYYATDA İNİKASI \	
THE ANCIENT LIFESTYLE OF KARABAKH AND ITS REFLECTION IN FICTION	
Nəzmiyyə YİGİTOĞLU	300
ŞUŞA ZAMAN KƏSİŞMƏSİNDƏ: TARİXİ-MƏDƏNİ İRS VƏ ŞUŞALILAR \	
SHUSHA AT THE CROSSROADS OF TIME: THE HISTORICAL-CULTURAL HERITAGE AND SHUSHA RESIDENTS	
Pərvin AHƏNÇİ	303
ŞUŞA VƏ ƏTRAFININ ARXEOLojiYASI \ SHUSHA AND IT'S AROUND ARCHAEOLOGY	
Şəbnəm ƏLİYƏVA	312
THE GOVHAR AGHA MOSQUE IS A RELIGIOUS IDENTITY SYMBOL IN SHUSHA	
Luigi SCRINZI	315
QURUÇAY MƏDƏNİYYƏTİ VƏ ONUN YAYILMA AREALI	
Yaquub MƏMMƏDOV	316